

УДК 342.34

DOI 10.33111/lre.2019.18.036

О. А. Колодій*,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри теорії держави та права
Національна академія внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

Наукова стаття присвячена дослідженню існуючих точок зору на поняття гарантій, види гарантій, гарантії прав людини, загально-соціальні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу, а також виокремленню специфічних ознак, які притаманні даним поняттям для їх чіткого розмежування та усвідомлення.

Ключові слова: гарантія, види гарантій, гарантії прав людини, загальносоціальні гарантії, Український народ.

Научная статья посвящена исследованию существующих точек зрения на понятия гарантий, виды гарантий, гарантии прав человека, общесоциальные гарантии конституционно-правового статуса Украинского народа, а также выделению специфических признаков, присущих данным понятиям для их чёткого разграничения и осознания.

Ключевые слова: гарантия, виды гарантий, гарантии прав человека, общесоциальные гарантии, Украинский народ.

The scientific article is devoted to the study of the existing points of view on the notions of guarantees, types of guarantees, guarantees of human rights, general social guarantees of the constitutional and legal status of the Ukrainian people, as well as the identification of specific features that are inherent in these concepts for their clear delineation and awareness.

Keywords: guarantee, types of guarantees, guarantees of human rights, social guarantees, Ukrainian people.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, стан сучасного наукового опрацювання проблеми гарантій конституційно-правового статусу Українського народу, в тому числі і загальносоціальних, можна охарактеризувати як такий, що тільки починає

---

*Kolodiy O.A. Doctor of Law, Senior Lecturer of the Department of Theory of State and Law National Academy of Internal Affairs

SOCIAL GUARANTEES OF THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL STATUS OF THE UKRAINIAN PEOPLE: CONCEPTS AND SIGNS

розроблятися. І свідченням цьому є невелика кількість наукових праць, присвячених розкриттю даної проблеми. Враховуючи викладене, доцільно проаналізувати наукові праці посібники, підручники, словникові та енциклопедичні видання, дисертаційні дослідження де піднімалося питання загальносоціальних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу, а також суміжних понять, таких як: гарантія, види гарантій, гарантії прав людини та ін., з метою забезпечити змістовність та якість їх наукового осмислення.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженням даної проблеми при написанні своїх працях, чи при підготовці термінів у різні словникові та енциклопедичні видання, займалися вчені О. В. Петришин, О. А. Михайлюк, В. О. Серьогін, Ю. С. Шемшученко та інші.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження вже існуючих точок зору на поняття та види гарантій, гарантії прав людини, загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу та виокремлення специфічних ознак, які притаманні цим поняттям, співставлення їх між собою, для їх чіткого розмежування та усвідомлення.

Дослідження загальносоціальних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу доцільно розпочати з етимологічного розуміння терміну «гарантія», «загальносоціальні гарантії».

Отже, «**ГАРАНТІЯ**, і, ж. Порука в чомусь, забезпечення чого-небудь. Умови, що забезпечують успіх чого-небудь» [1, с. 29]. «Е-Slovník. Тлумачний словник української мови», передбачає, що гарантія — «Порука в чомусь, забезпечення чого-небудь. || Передбачене законом чи певною угодою зобов'язання, за яким юридична чи фізична особа відповідає перед кредиторами у разі невиконання боржником своїх зобов'язань. || *чого*. Умови, що забезпечують успіх чого-небудь».

Банківська гарантія — поручительство банку-гаранта за свого клієнта в тому, що він зобов'язується здійснити платежі, не сплачені клієнтом у належний термін.

Соціальні гарантії — матеріальні та юридичні способи забезпечення реалізації соціально-економічних прав членів суспільства.

Юридичні гарантії — законодавчо закріплені засоби охорони прав і свобод громадян, способи їх реалізації, а також засоби охорони правопорядку, інтересів суспільства і держави» [2].

«Велика українська юридична енциклопедія», на жаль, не формулює визначення гарантій, загалом, але передбачає, визначення гарантій прав людини. Треба відверто визнати, що у юридичній науці гарантії найкраще опрацьовані якраз стосовно прав і свобод людини і громадянина, а тому, у статті, ми і будемо використовувати розуміння гарантій прав і свобод людини і громадянина, адаптуючи його до предмету нашої наукової розвідки.

Отже, **«ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ** — система загальних і спеціально юридичних засобів та інститутів, спрямованих на сприяння реалізації прав людини, а також забезпечення їх всебічної охорони та захисту від порушень». У подальшому до загальних гарантій прав людини «Велика українська юридична енциклопедія» відносить політичні, соціально-економічні, ідеологічні, а серед юридичних гарантій розрізняє національні та міжнародні. До національних юридичних гарантій відносить: правові процедури реалізації прав людини, в основі яких лежать основоположні процесуальні права; інституціональні; судові гарантії, а міжнародні класифікує на універсальні та регіональні [3, с. 53]. Інколи, вивчаючи поняття та зміст гарантій прав і свобод людини та громадянина під ними розуміють «... умови, засоби та способи, які забезпечують фактичну реалізацію, охорону і захист прав та свобод» [4, с. 6].

А загальносоціальні гарантії — «... це відповідні якості суспільного ладу, які роблять декларовані права і свободи цілком реальними. Вони не орієнтовані виключно на сферу прав людини, а здійснюють свій позитивний вплив на ступінь реальності проголошених прав і свобод у межах загального рівня розвитку суспільства. Ці гарантії класифікуються згідно з підсистемами суспільного ладу на політичні, економічні, соціальні та духовно-культурні» [5, с. 99].

Отже, є усі підстави стверджувати, що загальносоціальні гарантії не орієнтовані на забезпечення конкретно визначеної сфери суспільного життя, але вони справляють позитивний вплив і сприяють реалізації правових явищ у будь-яких суспільних відносинах у тому числі і елементів конституційно-правового статусу Українського народу.

Враховуючи усе викладене можна стверджувати, що загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу це — система умов, засобів та способів забезпечення правового положення Українського народу у національному суспі-

льстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств та держав, міжнародних об'єднань, що функціонують у сфері політики, економіки та культурного життя.

Це визначення передбачає наявність наступних ознак загальносоціальних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу:

— це система умов. З приводу цієї ознаки хотілося б звернути увагу на те, що під умовою розуміють певну реальну обставину, правила, положення, які роблять можливим здійснення, створення, утворення та функціонування чого-небудь або сприяють чомусь [6]. Тобто, це така система обставин, правил, положень, які забезпечують первинне та системоутворююче правове положення Українського народу у національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств і держав, міжнародних об'єднань;

— це система засобів. При цьому під засобом розуміють певний прийом, спеціальну дію, знаряддя, які дають можливість здійснити що-небудь, досягти чогось [7];

— це система способів. Хотілося б зазначити, що спосіб — це певна дія (послідовність дій), прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось [8]. У зв'язку з цим треба визнати, що засоби і способи, як складові загальносоціальних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу, дуже тісно взаємопов'язані між собою, адже і одні й інші тлумачаться, як певний прийом, дія, спрямована на досягнення прогнозованого результату. Разом з тим, аналіз наявних визначень засобів та способів свідчить, що останні характеризуються більшою послідовністю та системністю;

— умови, засоби та способи, тобто гарантії існують для забезпечення правового положення Українського народу у національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств і держав, міжнародних об'єднань. Деталізуючи цю ознаку є сенс наголосити на тому, що забезпечення правового положення Українського народу є однією із найширших категорій цього понятійно-категоріального ряду. Забезпечення конституційно-правового статусу Українського народу включає у себе діяльність, спрямовану на його утвердження, створення умов, реалізацію, охорону, захист і відновлення первинної якості у разі завдання шкоди.

При цьому під утвердженням конституційно-правового статусу Українського народу необхідно розуміти його закріплення (регламентацію) у системі нормативно-правових та інших правових актів. Під створенням умов, як складовою забезпечення конституційно-правового статусу Українського народу, необхідно розуміти формування найсприятливішої атмосфери для реалізації і не тільки у політичній системі, але й в економічній і культурній, для його повноцінного, фактичного та реального втілення. Такими умовами можуть визнаватися громадянське суспільство, демократія, народовладдя, правова держава, соціальна держава, загальнонародна власність, свобода творчості і т.д. Під реалізацією, як складовою забезпечення конституційно-правового статусу Українського народу, необхідно розуміти — його безпосереднє фактичне втілення у суспільних, соціальних відносинах. Наприклад у процесі виборів, референдумів, народних обговорень конституційних проектів, народних правотворчих ініціатив тощо. Охорона конституційно-правового статусу Українського народу це — діяльність, спрямована на усунення перешкод у його реалізації, боротьба із порушеннями елементів статусу і, насамперед, прав та обов'язків Українського народу. Охорона конституційно-правового статусу Українського народу здійснюється у формі профілактики, попередження, недопущення можливих порушень. Захист конституційно-правового статусу Українського народу має місце у випадках його порушення і передбачає надання адекватної відсічі, усунення того що порушує суверенітет Українського народу, територіальну цілісність України. Повноцінний захист завжди вимагає адекватного реагування на порушення. Саме тому частина 1 ст. 17 Конституції України і передбачає, що «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу», а частина 2, що «Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України» [9]. Відтворення конституційно-правового статусу Українського народу — це відновлення його первинної якості, повної здатності (у теоретичній і практичній площині) задовольняти потреби та інтереси Українського народу в усіх сферах життєдіяльності;

— умови, засоби та способи, тобто гарантії функціонують у сфері політики, економіки та культурного життя, тобто у най-

більш значущих сферах життєдіяльності суспільства і це, беззаперечно, найважливіша ознака загальносоціальних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу.

А тому на розумінні політики, економіки та культурного життя варто зупинитися детальніше. Отже, «**ПОЛІТИКА** (грец. політика — державні чи суспільні справи) система цілей та засобів їх досягнення тієї чи ін. держави у сфері внутр. і зовн. життя» [10, с. 629]. Або ж, політика (politics), сфера діяльності уряду, пов'язана із використанням державної влади. Здійснення політики, як внутрішньої, так і зовнішньої відбувається у значній мірі на різних управлінських рівнях, а не на зборах чи засіданнях організацій. Ступінь участі населення у політичній діяльності неоднакова в різних країнах: так у відкритих суспільствах люди мають більшу свободу участі у реалізації політичної влади у порівнянні з тоталітарними режимами, де таке право надається лише обмеженому числу груп [11, с. 207]. До того ж стверджують, що політика (від грец. політика — діяльність самоуправління у полісі (місті-державі), а у подальшому «мистецтво управління» державою і суспільством) — діяльність з вирішення питань життя суспільства чи певної його частини, пов'язана з прийняттям відповідальних рішень у галузі взаємовідносин між різними суспільними групами, державами й народами, боротьбою за здобуття або утримання державної влади, як знаряддя регулювання і формування цих стосунків. Політика є управлінською діяльністю стратегічного рівня щодо внутрішніх і зовнішніх правових стосунків і взаємодій. Інструментами і методами політики, є дипломатія, торгівля, міграційна політика, співпраця в глобальних проектах та міжнародна співпраця, наукові та освітні проекти, силова (військова) конкуренція та політичні, економічні та військові союзи тощо [12].

«Економіка, про яку б конкретно країну не йшлося, являє собою таку сферу життя суспільства, яка охоплює виробництво продуктів і послуг, обмін ними, розподіл створених у суспільстві благ і споживання» [13, с. 9]. Інколи формулюють кілька розумінь економіки, зокрема «Економіка (англ. есоpotics) — 1) сукупність суспільних відносин як у виробничій, так і у невиробничій сферах, тобто економічний базис певного суспільного ладу; 2) народне господарство певної країни або його галузь; 3) терміном є. позначають науки, які вивчають специфіку виробничих відносин у певній галузі або сфері суспільного виробництва (є. транспорту, є. праці та ін.)» [14, с. 79].

Загалом розрізняють різноманітні визначення культури, але найвідомішими з них є: соціально-атрибутивне визначення, вважає її іманентною характеристикою або параметром суспільства; феноменологічне тлумачення культури розглядає її як цілісну єдність способів і продуктів людської діяльності, в яких реалізується її активність і яка слугує її самовдосконаленню, задоволенню потреб, гармонізації відносин між людиною і суспільством, людиною і природою; розуміння культури як сфери самоствердження та розвитку сутнісних сил людини розглядає культуру і людину, як одне ціле, оскільки культура живе в людях, у їх творчості, діяльності, переживаннях, водночас люди живуть у культурі; в аксіологічній площині про культуру ведуть мову як про сукупність матеріальних і духовних цінностей; знаково-інформаційна концепція обґрунтовує уявлення про культуру як про систему висловлювань, текстів, мов, що матеріалізують смисли і т. д. [15, с. 61]. Отже, не безпідставно стверджують, що культура (culture), основоположне поняття, що має два широкі значення: 1) звичаї, цивілізація і досягнення певної епохи чи народу; 2) мистецтва та інші прояви інтелектуальних досягнень людства у їх сукупності. Культура — одне із найскладніших, з точки зору визначення, понять [16, с. 139].

Висновки. Характеризуючи загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу необхідно зазначити, що вони, у величезній мірі, зумовлюються рівнем розвитку політики, економіки та культури. Тобто, розвиваючи ці сфери суспільного та державного життя Український народ одночасно із цим буде гарантувати та удосконалювати свій конституційно-правовий статус.

І ще одне зауваження яке стосується характеристики загальносоціальних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу, а саме хотілося б звернути увагу на їх надзвичайну важливість. Адже, навіть найдосконаліші спеціально-юридичні гарантії не здатні забезпечити конституційно-правовий статус Українського народу, якщо у суспільстві та державі відсутні політичні, економічні та культурні умови, засоби та способи для його реалізації. Разом з тим треба визнати, що загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу можуть ефективно функціонувати, забезпечуючи його реалізацію тільки у діалектичній єдності із спеціально-юридичними.

Список використаних джерел

1. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 2. 1971. 550 с.
2. E-Slovník. Тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://eslovnik.com/%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%96%D1%8F>
3. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Х.: Право, 2016. Т. 3: Загальна теорія права / редкол.: О.В. Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. 952 с.
4. Михайлюк О.А. Проблеми забезпечення конституційних гарантій захисту прав і свобод людини в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук: спец. 12.00.02 — конституційне право/ Михайлюк Олег Анатолійович. Київ, 2007. 19 с.
5. Серьогін В.О. Конституційне право України: навч. посіб. / В. О. Серьогін; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС, 2010. 368 с.
6. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980): в 11 томах. Том 10. 1979. С. 441 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/umova/>
7. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980): в 11 томах. Том 3. 1972. С. 307 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/zasib>
8. Спосіб. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Спосіб>
9. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
10. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол) та ін. К.: Укр. енцикл., 1998. Т. 4: Н–П. 2002. 720 с.
11. Оксфордская иллюстрированная энциклопедия. В 9 тт. Т. 7. Народы и культуры / Пер. с англ. М.: Издательский Дом «ИНФРА-М», Издательство «Весь Мир», 2002. 416 с.
12. Політика. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Політика>
13. Загальна економіка: Підручник для 10(11) класів середніх загальноосвітніх закладів / І.Ф. Радіонова, І.С. Кравченко, В.В. Радченко. За ред. І.Ф. Радіонової. 4-те вид., доп. і перероб. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2005. 368 с.
14. Завадський Й.С., Осовська Т.В., Юшкевич О.О. Економічний словник. К. «Кондор». 2006. 356 с.
15. Шевнюк О.Л. Культурологія: Навч. посіб. 2-е вид., стер. К.: Знання-Прес, 2005. 353 с.
16. Оксфордская иллюстрированная энциклопедия. В 9 тт. Т. 7. Народы и культуры / Пер. с англ. М.: Издательский Дом «ИНФРА-М», Издательство «Весь Мир», 2002. 416 с.

Стаття надійшла до редакції 17 червня 2019 р.